

Анна Яворська

Оцінка культурних проєктів у Бельгії та рекомендації для стратегії культурної дипломатії України

Стаття присвячена дослідженню ефективності проєктів культурної дипломатії, що реалізовувалися органами державної влади України, громадськими організаціями, українською діаспорою та іншими волонтерськими групами впродовж 2014–2016 рр. у Королівстві Бельгія. За підсумками дослідження надаються рекомендації Міністерству закордонних справ України, неурядовим організаціям, аналітичним центрам, благодійним фондам та іншим зацікавленим організаціям щодо ефективної стратегії культурної дипломатії України.

Ключові слова: культурна дипломатія, Євромайдан, сприйняття України в Бельгії, українська діаспора.

This article analyses the effectiveness of various cultural diplomacy projects that were implemented in 2014–2016 in Belgium by Ukrainian state authorities, civil society organizations, the Ukrainian diaspora, and certain volunteer groups. Based on this analysis, the author provides recommendations for Ukraine's Ministry of Foreign Affairs and NGOs, think tanks, charity foundations, and other organizations active in Ukraine on ways to increase the effectiveness of Ukraine's cultural diplomacy.

Keywords: cultural diplomacy, Euromaidan, Belgian perspective on Ukraine, Ukrainian diaspora.

1. Визначення культурної дипломатії та її роль у вирішенні Україною ключових завдань у сфері дипломатії в Бельгії з моменту Євромайдану

У даній статті термін культурної дипломатії буде використовуватися за трактуванням Мілтона Каммінгса, як «обмін ідеями, інформацією, цінностями, системами, традиціями, переконаннями й іншими аспектами культури з метою сприяння розвиткові взаєморозуміння»¹.

Королівство Бельгія має надзвичайно важливе стратегічне значення для України. В Брюсселі розташовані основні керівні установи ЄС, а також

штаб-квартира НАТО. Тут проходять регулярні переговори представників ЄС, політичних лідерів країн Європи та світу, які формують багатосторонні та білатеральні політики, в тому числі і щодо України. Також Бельгія з листопада 2014 року до травня 2015 року головує у Раді Європи і мала вплив на релевантні процеси.

Для аналізу ефективності культурної дипломатії України авторкою даної статті використовувалися емпіричні методи дослідження, а саме спостереження, власний досвід як ініціатора та координатора Євромайданів у Бельгії, проведення інтерв'ю з українськими промоутерами культури, трьома місцевими митцями, послом України в Королівстві Бельгія та двома дипломатичними представниками, журналістом Укрінформ, головою неурядової організації ТУБ, та з 20 іноземними респондентами, а також аналіз інформації з відкритих джерел.

З часів Євромайдану перед дипломатією стояв ряд нагальних та важливих завдань. Очевидно,

¹ Milton C. Cummings. Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey. Cultural Diplomacy Research Series, 2009. – P. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>.

що не всі з них можна було досягнути інструментами культури. Такі як, наприклад, «співробітництво з Альянсом НАТО, з метою зміцнення обороноздатності держави, проведення реформи сектору безпеки та оборони, отримання військово-технічної допомоги від союзників; переговори, які стосуються імплементації Мінських домовленостей»¹; лобіювання замороження проекту газової труби *Nord Stream 2*, неможливо досягнути без традиційної дипломатії, яка базується на відносинах між представниками влади, на протидію відносинам між людьми, яка лежить в основі культурної дипломатії. Проте інструментами культурної дипломатії відстоювалися надзвичайно важливі питання – ратифікація Угоди про асоціацію та встановлення безвізового режиму між Україною та ЄС, посилення та продовження обмежувальних заходів усіх рівнів проти Російської Федерації.

З початку Євромайдану та до обрання Петра Порошенка Президентом України українське громадянське суспільство не співпрацювало із представниками української держави в Бельгії. Після проголошення українським урядом у 2013 р. про непідписання Угоди про асоціацію українці активно та публічно висловлювали свою позицію, захищаючи продовження європейської інтеграції України. Використовуючи засоби впливу та інструменти культурної дипломатії, організували масові ралі та креативні демонстрації, надсилали численні відкриті листи й петиції, подавали меседжі через міжнародні медіа-платформи з метою заклик до солідарності з українським народом, пояснювали феномен Революції Гідності, його мету та хибність поділу українців щодо їх політичної приналежності за мовним принципом, а також закликали до накладання санкцій на Віктора Януковича та його соратників.

2. Культурні проекти, організовані різними гравцями у Королівстві Бельгія та оцінка їх ефективності

Українська держава має три представництва в Королівстві Бельгія:

- Посольство України в Королівстві Бельгія та Великому Герцогстві Люксембург (за сумісництвом);
- Представництво України при Європейському Союзі та Європейському співтоваристві з атомної енергії;
- Місія України при НАТО.

¹ Андрій Лавринюк, респондент дослідження.

Оскільки держава не створює культури, зв'язок дипломатів із громадянським суспільством є важливим компонентом ефективності міжнародної культурної взаємодії. Після перемоги революції гідності та обрання нового президента та нового складу Верховної Ради, «українські дипломати (напевно, отримавши вказівку з МЗС), активізували діалог з українським громадянським суспільством та українською діаспорою у Бельгії»².

Слід відзначити ініціативу активної співпраці та кооперації із громадянським суспільством у просуванні та підтримці культурних проектів Місією України при НАТО. Яскравим прикладом було залучення української громади до презентації культури України у благодійному різдвяному ярмарку, який проводиться щороку у штабквартирі Альянсу, та організація приїзду делегації активістів і митців з України до Альянсу та проведення зустрічі-знайомства між ними й українськими активістами у Бельгії.

Щодо інших двох представництв, то співпрацю із громадянським сектором у культурних питаннях можна охарактеризувати як ситуативну та більш реакційну, ніж проактивну. Кооперація залежить не лише від системи, а також від особистості того чи іншого дипломата.

За культурну агенду у Бельгії мав би відповідати культурно-інформаційний центр, який за офіційними даними, існує в 17 країнах ЄС, включаючи Бельгію, у складі закордонних дипломатичних установ. Під час проведення інтерв'ю з Точицьким Миколою Станіславовичем, Послом України в Королівстві Бельгія та представником України при ЄС за сумісництвом (призначеним 4 лютого 2016 р.), було встановлено, що культурно-інформаційний центр у Бельгії існує лише формально. Пан посол також повідомив, що держава Україна виділяє певні кошти (без зазначення суми) на культурні заходи, але здебільшого протокольного характеру, наприклад, відзначення історичних дат. Єдиним прикладом довготривалої співпраці є підписання договору про співробітництво між Державною архівною службою України та Державними архівами Бельгії (27 березня 2013 року), який забезпечує вільний доступ співробітників до відкритих архівних документів та допоміжної інформації³.

² Респондент дослідження. Зберігається анонімність за правилами опитування.

³ Оптимізація посилення культурної присутності України в Європі. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1522/>.

На запит щодо переліку заходів, ініційованих та організованих дипломатичними представництвами у Бельгії, представниця посольства надала документ, який включає перелік заходів культурного характеру, на дев'яти сторінках. Список перераховує майже всі культурні заходи, які були відвідані в тому числі представниками дипломатичних місій. Через нечітке формулювання складно сказати, скільки саме культурних заходів було ініційовано, фінансовано (нема відкритого доступу до фін. звітності) та організовано дипломатичним корпусом. Відзначу, що Посольство, наприклад, декілька разів надавало своє приміщення для проведення виставок та прийомів, забезпечувало буфет на заходах та їх інформаційну промоцію (хоча посольство чомусь неохоче поширює інформацію про українські заходи, до організації яких вони не мають відношення).

Щодо підтримки проєктів культурної дипломатії 2014–2016 рр. **українським бізнесом**, відомо лише, що ДП «НАЕК «Енергоатом»» допомогло провести виставку православних ікон в Європейському Парламенті. Це була успішна акція, але фінансові витрати на подорож митці та активісти покривали самотужки.

Після Євромайдану активізувалося та примножило візити до Брюсселя та інституцій ЄС **українське духовенство**. Очільники УПЦ Київського патріархату, а саме: Архієпископ Чернігівський і Ніжинський ЄВСТРАТІЙ та УГКЦ, Єпископ Борис Гудзяк, ініціювали численні білатеральні зустрічі з лідерами ЄС та представниками української громади.

Активно займається просуванням культурної дипломатії і **Національне інформаційне агентство «Укрінформ»**, яке є структурою у сфері управління уряду України, та має кореспондентський пункт у Брюсселі.

Громадянське суспільство, митці, неурядові організації, представники діаспори зробили надзвичайно багато для просування позитивного іміджу України за кордоном.

На сьогодні в Бельгії, за офіційними даними, мешкає близько 2,5 тисяч осіб, які мають українське походження. Активно працюють громадські організації українців «Товариство українців Бельгії» (ТУБ), «Об'єднання українок Бельгії», адміністрації української школи Брюсселя ім. Князя Ярослава Мудрого, українських шкіл Антверпену та Льежу, асоціації «Барвінок», «Калина», «Едельвейс», «Promote Ukraine» та «Bridges EU-Ukraine». До Євромайдану українці користувалися російськими інтернет-форумами, а в квітні 2014 року

самотужки запустили спільний веб-сайт www.ukrainians.be для промоції культурних подій, організованих українцями (розробив В'ячеслав Димарчук). Культурні події проходили у різних містах Бельгії: Антверпен, Брюссель, Брюгге, Гент, Генк, Льеж, Льовен, Монс.

Наведу декілька прикладів проєктів, які вважаю найефективнішими з точки зору завдань культурної дипломатії, тобто залучення та впливу на іноземну аудиторію.

Часто **культурними дипломатами виступають цілі сім'ї**, як наприклад, родина Сенічаків-Матичаків, які проживають в м. Антверпен. Наприклад, у січні 2015 р. ця родина організувала показ фільму «Поводир» в місцевих кінотеатрах Брюсселя та Антверпену, за участю кінорежисера Олесея Саніна. 21 січня 2016 р. організували презентацію книги про Львів, в книгарні *De Zondvloed*. Презентацію відкрив бургомістр міста Мехелен. Подію відвідали близько 25–30 людей, в основному бельгійці. Ось ця невелика ініціатива зробила вклад у розвиток туризму, зараз триває організація подорожей груп бельгійців у м. Львів. Надія Сенічак – митець, громадянка Бельгії українського походження, підтримала **проєкт «Зігрий душу солдата»** й організувала виставку картин реабілітованих бійців АТО у Брюсселі, активно співпрацює з художниками в Україні.

29 червня 2014 р. та 30 жовтня 2015 р. місцевими організаціями «Міст Україна-ЄС» і «Товариство Українців Бельгії» були організовані **благодійні джаз-вечори**, за участю іноземних музикантів, іноземних гостей та представників діаспори з метою збору коштів на лікування українських військових та психологічної реабілітації за допомогою арт-терапії. Вечір пройшов у модерному холі готелю «Aloft», розташованому в центрі кварталу Європейських інституцій.

24 серпня 2014 р. НГО «Promote Ukraine» організувала **вуличне святкування Дня Незалежності України** у центрі Брюсселя з церемонією передодягання одного із місцевих символів, Маннекен Піс, у традиційний український одяг козачка.

У червні 2015 р. у домі Товариства Українців Бельгії та Європейському Парламенті в Брюсселі відбулося дві **благодійні виставки ікон на ящиках з-під набоїв** під музичний супровід талановитого українського кобзаря Тараса Компаніченка. Православні ікони, намальовані відомими київськими митцями-іконописцями Софією Атлантовою та Олександром Клименком на незвичайному матеріалі – дошках від ящиків для набоїв, привезених із зони АТО, мали надзвичайний успіх та

вплив. Це приклад того, як активісти та митці (Г. Друзенко, Т. Компаніченко, О. Клименко) з України самотужки ініціюють культурні акції за кордоном, знаходять контакти місцевої діаспори і спільними зусиллями демонструють скарбниці української культури.

4–6 вересня 2015 р. пройшов **фестиваль Банд Десіне («Свято комікса»)** в Бельгії у Королівському парку Брюсселю. На цій популярній події був представлений і український графічний роман «Герой поневолі» (за повістю І. Франка). Варто зазначити, що авторів коміксу Михайля Тимошенка та Кирила Горішного було запрошено не Україною, а Румунським культурним інститутом Брюсселю та Французьким Альянсом. З цієї нагоди на великому форматі були представлені 10 сторінок графічного роману французькою мовою. Автори провели майстер-клас зі створення персонажів та взяли участь у конференції про ситуацію коміксів у Східній Європі¹. 97 % відвідувачів були іноземці. Захід мав велике значення для позитивного іміджу України.

Команда Міжнародної літературної корпорації **Meridian Czernowitz** у складі відомих українських письменників Ірени Карпи, Катерини Бабкіної, Пітера Померанцева та президента Meridian Czernowitz Святослава Померанцева ініціювала європейський тур з візитом у Брюссель. Завдяки місцевим організаціям ТУБ та «Міст ЄС-Україна», були організовані поетичні читання та публічні виступи-дискусії на тему «Культура на тлі війни і війна на тлі культури». Події пройшли у Вільному університеті Брюсселю та в центрі сучасного мистецтва *Atelier 34zero* у жовтні 2015 року.

За ініціативи видатного піаніста Дмитра Суховієнка, який живе у Бельгії, під патронатом посольства України у Королівстві Бельгія та Місії України при НАТО з нагоди Дня Пам'яті та Примирення у Центрі образотворчих мистецтв *Bozar* в Брюсселі відбувся **благодійний концерт «Ніколи знову»** за участі молодих талантів Христини Михайліченко з Сімферополя та Микити Бурзаніца з Донецька.

В 2011 р. у Вільному університеті Брюсселя (ULB), була заснована Міжнародна кафедра історії Другої світової війни, яка щороку запрошує всесвітньовідомих дослідників для читання серій лекцій для студентів, а також відкритої аудиторії. В 2015 р. викладати в рамках цієї стипендії запросили українця Андрія Портнова, професора Університету Гумбольдта, Берлін. З 9 по 13 березня

2015 р. він читав лекції у Вільному університеті Брюсселя, присвяченні виключно Україні.

Вікторія Миронюк, одна із місцевих мисткинь, культурна менеджерка і художниця, самотужки знайшла фінансування на мистецьку освіту в Мадриді і Брюсселі й була єдиною студенткою-українкою за всі часи існування цих інституцій. Темою дипломної роботи у Брюсселі вона вибрала ритуал гуцульського весілля, структура якого розкривала тему соціальної нерівності. Вікторія із українською партнеркою ініціювала та координувала річний проект «Трансформери». Цей проект мав на меті ревіталізувати радянські покинуті простори в Кременчуці для того щоб розкрити потенціал співпраці і розробки спільних проектів з Україною. В результаті відкритого конкурсу троє бельгійських художників працювали із українськими і пізніше представили ці проекти в Брюсселі для ширшої аудиторії. На основі цього проекту виріс культурний простір «Адаптер» де відбуваються альтернативні культурні події. Результатом ініціативи є те, що після своєї червневої виставки «Leninstagram» у Кременчуці бельгійський режисер **Пол Картрон** знову повертається в Україну для реалізації там свого кінопроекту.

23–24 січня 2016 р. за ініціативи «Артхаус Трафік» та завдяки співпраці центру образотворчого мистецтва *Bozar* та української організації ТУБ, а також за підтримки МЗС України, вперше в історії престижного культурного центру відбулися **«Дні українського кіно»**. Дводенна програма фестивалю включала покази фільмів «Поводир», «Гамер», «Плем'я», «Все палає» та «Одинадцятий» і мала надзвичайний успіх, величезну відвідуваність, включаючи бельгійських політиків високого рангу та службовців ЄС, митців і студентів. Це був один із найуспішніших проектів.

У четвер, 3 березня 2016 року у фотомузей Антверпену *FOMU* прийшло біля сотні бельгійців на офіційне відкриття **фотовиставки «Україна»** за присутності відомого у світі, та чомусь не дуже знаного в Україні талановитого фотографа Бориса Михайлова. Це один із найвидатніших художників, який виріс в Радянському Союзі та нині живе і творить, єдиний з-поміж фотохудожників пострадянського простору лауреат премії *Hasselblad Masters Award*. Виставка триватиме більше трьох місяців, до 5 червня 2016 року.

За ініціативи британського посольства у Києві та його імплементаючого партнера – канадської НГО «Stabilization Support Service», місцева організація «Міст Україна-ЄС» влаштувала фотовиставку **«Переміщені. 12 історій з України»**. Ви-

¹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://leopol.net/?page_id=2676.

ставка розміщена в одному із найбільш людних місць у Брюсселі та доступна для огляду 24 години на добу, майже місяць, з 17 березня по 12 квітня 2016 року. Мета виставки – підвищити рівень усвідомлення наслідків війни Росії з Україною, а також показати іншу сторону боротьби, не лише документуючи горе та біль, але і прагнення до примирення та відродження. У церемонії відкриття брали участь, окрім організаторів, і впливові європейські політики – Алісон Роуз (Посол Британії в Королівстві Бельгія) та Марк Демесмакер (депутат Європейського Парламенту).

3. Ефективність проєктів культурних гравців та їхній успіх у залученні нової аудиторії

За два роки у Бельгії було організовано надзвичайно багато культурних заходів. Проаналізувавши найбільш гучні проєкти та власний досвід як учасника і організатора деяких із них, можна сказати, що найбільш активними із українських гравців були представники громадянського суспільства та митці, їхні ініціативи були найбільш креативними та дієвими. Ідеї виникали і надходили не лише із Бельгії, але також із України і втілювалися місцевими гравцями безпосередньо у Бельгії.

Загалом заходи, які проводилися у Бельгії, можна поділити на дві групи за їхньою цільовою аудиторією та метою.

1. Заходи для українців та іноземних громадян, які володіють українською мовою. Такі заходи організовуються:

- щоб задовольнити потреби національної самопрезентації, вони виступають об'єднуючим фактором української громади за кордоном;
- для збору коштів на благодійні цілі, які надсилаються в Україну;
- заради зустрічей із представниками української еліти з метою інформування про останні важливі процеси в країні та залучення місцевої громади до лобювання інтересів України.

2. Заходи, націлені на іноземну аудиторію, проводяться двома або більше мовами, включаючи іноземні. Найуспішнішими були події, організовані спільно українською та бельгійською сторонами. Дієвими заходами були також ті, що відбувалися у престижних місцевих культурних осередках та мали високий рівень організації, а також заходи у людних публічних місцях, де спрацював ефект несподіванки. Такі проєкти були успішними у залученні іноземної аудиторії та мали позитивні відгуки. Варто зазначити, що іноземна публіка воліє долучатися до українських подій, які мають роз-

важальний або пізнавальний характер. Заходи вшанування та відзначення трагічних подій викликають менший інтерес. Іноземна публіка сприймає і високо оцінює оригінальні, критичні та правдиві проєкти, без «фотошопу» та надмірно романтизованого образу України. Надзвичайно важливо розуміти, що останнє навпаки відштовхує.

4. Порівняння активності українських акторів із відповідними гравцями Російської Федерації

Оцінюючи активність Росії та України з 2014 року, важливо розуміти, що на той момент Росія продовжувала бути активною у сфері культурної дипломатії, а Україна лише починала.

Департамент публічної дипломатії при МЗС України був створений лише у 2015 році, а Український інститут – це поки лише проєкт Міністерства культури.

Росія ще у 2008 році заснувала «Россотрудничество» – федеральне агентство у справах співдружності незалежних держав, співвітчизників, які проживають за кордоном, і з міжнародної гуманітарної співпраці. На сайті агентства викладені анонси культурних подій у всьому світі до червня 2016 року. Головна перевага над Україною це те, що Росія вже має вироблену та дієву стратегію, а Україна перебуває лише в процесі її розробки.

Однією із найважливіших складових російської стратегії це «people to people contact» та поширення російської мови у всьому світі, таким чином Росія забезпечує собі прихильність та дружбу іноземців. Наприклад, три останні роки РФ щорічно запрошує по 15 тисяч іноземних громадян абсолютно безкоштовно навчатися у близько 400 російських вузах.

Графік російських культурно-дипломатичних заходів у Бельгії насичений подіями. Головна перевага російської сторони не тільки у бюджеті, а й у наявності власної інфраструктури.

У Бельгії функціонує Російський центр науки та культури. Це комплекс будівель середини XIX століття у центрі Брюсселю, повністю відреставрованих та оснащених для проведення культурних, наукових та інформаційних заходів. Центр має власну бібліотеку класичної та сучасної літератури російською мовою, російської преси та відео-теку. Важливо відзначити, що курси російської мови, які викладаються в центрі, визначаються як «найважливіша складова частина загальної роботи представництва»¹.

¹ Офіційний веб-сайт Посольства Російської Федерації у Королівстві Бельгія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.belgium.mid.ru/roscentr.html>.

У Бельгії функціонує російська радіостанція *Rubel*, офіційна мета якої, висвітлювати культурне та соціальне життя Бельгії. Окрім цього, Росія має 11 представництв російських засобів масової інформації у Бельгії. Журнал про культуру «Шире круг» видається у Відні та поширюється в 64 країни світу російськомовним співвітчизникам та членам російськомовного нетворку, включаючи Бельгію.

Більшість російських громадянських ініціатив пов'язані із посольством Російської Федерації в Королівстві Бельгія та добре фінансуються ним, а також такими державними фондами, як «Русский мир». Посольство також забезпечує отримання загальної освіти на безкоштовній основі дітьми російських громадян та іноземцями за контрактом.

Сюжети про російські культурні події набагато частіше з'являються як на великих медійних європейських платформах, так і в місцевих виданнях. Реклама російського балету, наприклад, надзвичайно часто з'являється на білбордах у людних місцях великих міст Бельгії. Натомість за 2014–2015 рр. я не зустрічала жодної української афіші, наприклад, у місцевому метро. За довгі роки Росія налагодила величезну сітку контактів і у сфері культури, бізнесу, академічних та політичних колах. Ці контакти постійно підтримуються та розширюються, наприклад, такими ініціативами ЄС громадян російського походження, як «російськомовний круглий стіл» – неформальний дружній обід в одній з установ ЄС, Європейському соціально-економічному комітеті.

Деякі російські проекти відзначаються своєю помпезністю, як наприклад, щорічний російський Бал *Bal Russe Vitiav*, який відбувся 19 лютого 2016 р. у престижному салоні «Concert Noble» в Брюсселі уже 47-й раз. Для цієї події спеціально розроблений веб-сайт різними мовами, забезпечується підтримка десятків міжнародних партнерів. Кожного року хореограф Філіп де Стрикер вигадує новий танець на нову музику. На це святкування запрошуються бельгійські аристократи.

В бельгійському Королівському музеї армії знаходиться російська зала з вражаючими експонатами Російської імперії.

Росія відрізняється послідовністю та масштабністю подій, як наприклад, дні російської мови та культури Росії в Бельгії¹.

Набутий за довгі роки імідж держави-геґмона, в контексті сучасного конфлікту Росії з

Україною, таки надавав певні переваги Росії в переговорах зі світовими політичними лідерами та на міжнародних форумах. Але незважаючи на якісну стратегію культурної дипломатії та великий бюджет, військова агресія Кремля проти України та анексія Криму завдала потужної шкоди іміджу Росії за кордоном, і в Бельгії також. Багатьом стало очевидно, що культура для Москви – це один із інструментів маніпуляції для формування образу могутньої держави. Культурна дипломатія для Росії має форму «культурних атак», розроблених, щоб конкурувати, демонструвати свою духовну вищість, відзначити швидкість свого прогресу та завоювати громадську підтримку і захоплення.

5. З'ясування рівня поінформованості, джерел інформування суспільства у Бельгії щодо української культури з часів Євромайдану

У ході дослідження було опитано 20 осіб віком 30–55 років, різних національностей та професій. Усі мають вищу освіту у сфері науки, освіти, економіки, інженерії, політології та міжнародних відносин. Опитування проводилося у Брюсселі, мультикультурній столиці Бельгії, тому до вибірки потрапили як громадяни, так і резиденти, які як мінімум 5 років проживають у Бельгії.

За результатами опитування можна виділити дві групи:

1. Це категорія суспільства, яка має поверхове уявлення про українську культуру. Знання цієї групи у даному питанні впливають із їхньої персональної дотичності до України. Ці люди або займаються питаннями України в професійному полі, або вивчають країни пострадянського простору, або знають про Україну із персонального досвіду чи то завдяки туризму, дружнім зв'язкам, чи завдяки особистим партнерським відносинам із українськими громадянами.

Найпоширенішими знаннями про Україну була українська національна кухня, національний одяг та фольклорні традиції. Серед конкретних прикладів культурних представників були названі імена Тараса Бульби, Юрія Андруховича, музична група «Океан Ельзи», Тарас Григорович Шевченко, брати Клички.

Джерелами інформації для цієї групи є особистий пошук в інтернет-виданнях, інформація від українських громадян особисто, передачі про Україну в найпопулярніших європейських виданнях (були названі *BBC*, *Deutsche Welle*, *Euronews*).

¹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dporudn.ru/ru/news/belgia2014.html>.

Молодші респонденти відзначили важливу роль соціальних медіа.

2. Друга група – це частина суспільства, яка не має професійного чи особистого відношення до України. Ця група готова коментувати політичні події в Україні, але знання української культури або мінімальні, на рівні шаблонів, або відсутні взагалі.

На додаткове запитання щодо російської культури респонденти демонстрували набагато глибші знання. Російська література, наприклад, є складовою шкільної програми. Російська культура набагато частіше висвітлюється на телебаченні, у газетах, журналах, рекламі та фільмах. Варто відзначити, що іноземці знайомі із культурною спадщиною Росії, але не обізнані з її сучасними культурними тенденціями.

Респонденти зауважили, що Україна недостатньо використовує соціальні медіа-платформи для промоції своєї культури, і порадили Україні бути більш видимою та більш активною.

6. Підсумки, рекомендації для розбудови культурної дипломатії в Україні на основі аналізу відкритих джерел та експертних опитувань

Розбудову культурної дипломатії України потрібно розпочати із розуміння короткострокової та довгострокової цілі та мети, якої хоче досягнути Україна. Потрібно також визнати, що відповідальність за мінімальне знання про Україну за кордоном (незважаючи на 24 роки незалежності), лежить на недалекоглядності політиків, які нею керували. Культурна дипломатія, хоч і без стратегії, уже почала діяти і скоро плоди цієї роботи буде видно. Експерти повинні розробити стратегію культурної дипломатії, яка об'єднає стратегічним баченням усі ініціативи та презентує імідж України, який для наступних поколінь буде здобутком, а не тягарем.

Спираючись на порівняльне дослідження¹ 9 країн світу з міжнародних культурних зв'язків (культурної дипломатії) та його головних складових, пропонуємо включити у стратегію України такі пункти:

1. Визначення культурної дипломатії для України в умовах теперішньої соціополітичної ситуації.

2. Мета та пріоритети культурної дипломатії: державна та регіональна.

3. Структура: визначити відділи, агенції та міністерства, які будуть залучені у розвиток культурної політики, та гравців, які імплементуватимуть стратегію за кордоном.

4. Визначити пріоритетний набір інструментів, який буде використовуватися.

Найбільш популярні у світовій практиці:

- програми обміну у сфері освіти, культури, академічні обміни, включаючи молодь та професіоналів, видатних діячів культури для просування міжкультурного порозуміння та взаємодії. Культурна дипломатія – це дорога з двостороннім рухом;
- експонування виставок за кордоном, подорожі творів живопису, скульптури, фотографії та кіно; тури артистів для розвитку міжнародних зв'язків між музеями галереями та іншими закладами культури;
- спонсорювання семінарів і конференцій за участі міжнародних учасників, лекцій та майстер-класів від фахівців культури, фінансування інтелектуальних видань (публікацій) як всередині країни, так і за кордоном;
- підтримка програм та установ з вивчення мови (сьогодні в Бельгії немає можливостей для зацікавлених іноземців вивчати українську мову);
- підтримка інфраструктури: культурних інститутів, центрів, та форумів за кордоном;
- забезпечення ресурсами – працівниками та персоналом, вдома і за кордоном. «Створення гідних та привабливих умов для саморепрезентації культурних агентів за кордоном, а отже і репрезентації України. Забезпечення стипендій для українських митців для навчання, подорожей і участі у конференціях. Надання інформаційної консультації щодо освітніх, мистецьких європейських проєктів та програм для українських культурних агентів. Сприяння швидкій та спрощеній процедурі отримання віз для культурних діячів»²;
- реформа кадрової політики. Культурні дипломати, які працюватимуть у складі дипломатичних представництв, повинні бути обізнаними з особливостями місця призначення та вільно володіти мовами, бути компетентними та відданими справі. Професіонали, які матимуть чітку стратегію розвитку

¹ International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison, by Margaret J. Wyszomirski. Washington, D.C.: Center for Arts and Culture, 2003. The countries surveyed were Australia, Austria, Canada, France, Japan, Netherlands, Singapore, Sweden, and the United Kingdom. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MJWpaper_0.pdf.

² Миронюк Вікторія, респондент дослідження.

та мотивацію, навіть за відсутності великого бюджету зможуть реалізувати дієві проекти. На ці посади люди мають обиратися за відкритими прозорими конкурсами;

- підтримка дослідницьких програм про Україну та міжнародне співробітництво у сфері культурних програм і проектів.
5. Бюджет. Якщо КІЦ існує у Бельгії лише формально, потрібно його скасувати взагалі або реформувати, оголосити суму бюджету та забезпечити ефективніше використання коштів та прозорої звітності.

Розробка грамотної стратегії репрезентації України за кордоном, включаючи Бельгію, має створюватися за тісної співпраці з експертами культури, вивченням іноземної практики та за участю місцевих митців, представників діаспори та місцевих неурядових організацій, які вже мають історію ініціювання та організації культурних заходів.

Потрібно зрозуміти: для того, щоб популяризувати українську культуру за кордоном та щоб стратегічна комунікація була ефективною й актуальною, необхідно знати і розуміти цільову аудиторію. «Головними гравцями у цьому завданні будуть представники діаспори, особливо ті, які народжені в Бельгії та розуміють місцевий менталітет. Ці гравці несуть надзвичайно важливу функцію “інтерфейсу”, вони можуть “перекласти” те, що хочуть сказати українці, так, щоб це було зрозуміло бельгійцям»¹. Дипломатичні представники завжди матимуть недоліки в порівнянні з діаспорою, у них лімітований мандат, з кожною ротацією контакти накопичуються, а потім втрачаються.

В даний же історичний період Україна повинна розробити стратегію з урахуванням сучасних реалій. Культурна дипломатія може посилити національну безпеку витонченими, широкомасштабними та стійкими способами². Потрібно вивчати досвід інших держав, які опинялися у схожих обставинах. Американська дипломатка та дослідниця культурної дипломатії, доктор Хелена Фінн наприклад, зауважує, що в певний час американці зрозуміли зв'язок між залученням іноземної аудиторії та перемогою над ідеологічними ворогами, і вважали культурну дипломатію запорукою американської нацбезпеки³. Культурні дипломатичні

інструменти, особливо в сфері мистецьких виставок та спорту, можуть мати ефект імунізації зарубіжної аудиторії від ворожої пропаганди, і навіть знівелювати наслідки цієї пропаганди⁴. Але тут потрібен баланс, протягом 2014–2016 рр. більшість культурних заходів були пов'язані з інформуванням іноземних громадян та урядів про гібридну війну з Росією. В результаті культурні події стали занадто замілітаризованими та політизованими, вони просувають образ України-жертви, яка сприймається несерйозно.

Важко визначити, що саме спонукало українську владу до розробки стратегії культурної дипломатії – чи то Революція Гідності, чи то російська агресія. З аналізу літератури впливає такий факт, що коли країна перебуває у стані війни, «інтерес до культурної дипломатії зростає»⁵, відповідно, коли військове протистояння закінчиться, то можна припустити, що інтерес до використання цього додаткового до традиційної дипломатії інструменту згасне. Потрібно взяти цей факт до уваги, та переконатись, що стратегія культурної дипломатії України буде далекоглядною та довгостроковою.

Розробка стратегії – це лише перший крок. Відомо, що Україна з величезними зусиллями робить успіхи в імплементації законів, реформ та стратегій. Поки українська політична система ще не є достатньо стабільною та опирається демократичним змінам, незалежним послам культурної дипломатії за кордоном потрібно створити та закріпити зв'язки із людьми, які будуть продовжуватися, незалежно від змін в уряді. Як зазначила Миронюк Вікторія, одна з респонденток дослідження, «український державний апарат має розуміти, що за умов непрозорих правил, кулуарних домовленостей та при хиткій політичній волі культура може перетворитись на плаский інструмент політичної пропаганди, і відповідно погіршити і так ледь помітну репрезентацію України у світі».

¹ Ігор Хохолук, респондент дослідження.

² Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy U.S. Department of State, September 2005. – P. 1–3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf/>.

³ Finn H. K. The case for cultural diplomacy: engaging foreign audiences // *Foreign Affairs*, 2003.

⁴ Strategic Influence Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare J. Michael Waller, 2008. – P. 89. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jmw.typepad.com/files/strategicinfluenceclass_copy.pdf.

⁵ Cultural Diplomacy The Linchpin of Public Diplomacy, Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy U.S. Department of State September 2005. – P. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nyu.edu/brademas/pdf/publications-moving-forward-uiow-cultural-diplomacy-report.pdf>.